

عنوان: نقش آموزه انتظار در رفع چالش های اجتماعی معاصر

استاد راهنما: سرکار خانم الهه عبدالعلی نژاد

اعضاء گروه: مریم روشن دل، فائزه لگزی نیا، فاطمه سارانی، مریم سالار نیا

حوزه علمیه حضرت فاطمه معصومه (سلام الله علیها)

استان سیستان و بلوچستان

چکیده

پدیده مورد مطالعه در این نوشتار، انتظار می‌باشد؛ انتظار حالتی روحی و نفسانی است که موجب آمادگی برای آنچه انتظارش را می‌کشند می‌شود و ضد آن یأس و نامیدی است. بین میزان انتظار و سطح آمادگی در عرصه فردی و اجتماعی، رابطه‌ای مستقیم وجود دارد؛ بدین معنا که هرچه انتظار شدیدتر باشد، آمادگی بیشتر خواهد بود. آموزه انتظار، نقش بسزایی در اصلاح ناهنجاری‌های اجتماعی و تحقق آمادگی اجتماعی دارد؛ چرا که اگر فرهنگ انتظار به طور صحیح در جامعه، نهادینه شود و تأثیرات آن به جامعه منتقل گردد، جامعه منظر، ساختار اجتماعی خود را متناسب با فرهنگ انتظار سامان می‌بخشد. آموزه انتظار، با در اختیار نهادن ابزارهای رسیدن به جامعه موعود، افراد جامعه را به سوی زمینه‌سازی درجهٔ استقرار حکومت جهانی موعود سوق می‌دهد؛ با توجه به کارکردار زنده آموزه انتظار، در بهبود شرایط اجتماعی، تحقیق حاضر با روش توصیفی- تحلیلی، اثرات اجتماعی انتظار در رفع تعدادی از چالش‌های اجتماعی معاصر را صد نموده است. از جمله چالشهای اجتماعی شناسایی شده در این نوشتار: اسراف، سستی و مسئولیت‌گریزی، انحطاط اخلاقی و فساد، گستاخ در روابط اجتماعی، اضطراب، نگرانی، یأس از آینده وضعف باورهای دینی در بین افراد جامعه می‌باشد که بعد از تبیین موردنی چالشهای، به نحوه تأثیر آموزه انتظار در رفع آن پرداخته شده است.

واژگان کلیدی: آموزه انتظار، چالشهای اجتماعی، معاصر، جامعه

مقدمه

از آن جاکه آموزه انتظار یکی از تعالیم اساسی و مهم در فرهنگ مهدویت است و انتظار ظهر حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف)، انتظار مصلح جهانی و تحقق همه خوبی‌ها و امنیت و صلح فraigیر به معنای واقعی آن است، این انتظار به همراه خود، شور و نشاط، شوق یاری و همراهی، تحرک و پویایی، ظلم ستیزی و حرکت به سوی کمال و سعادت انسانی و ایجاد امنیت فردی و اجتماعی را دارد؛ چرا که ابعاد مختلف انتظار آن حضرت، منتظران را در ابعاد متفاوت هدایت می‌کند و عاملی مهم و تأثیرگذار در همه ابعاد زندگی منتظران است که نتیجه آن آثار و برکات فراوان در زندگی و جامعه منتظران است.

انتظار در بُعد فکری و نظری که زیربنای اعمال و رفتار انسان است، باورهای اساسی حیات آدمی را در حصار خود حفظ می‌کند و باعث تقویت و استحکام بنیان‌های اعتقادی و فکری منتظران می‌شود. به طوری که دچار انحرافات فکری و یأس و نامیدی نگردد.

انتظار در بُعد عملی نیز به اعمال و رفتار انسان جهت می‌دهد و باعث می‌شود که منتظران در عرصه فردی و اجتماعی تلاش کنند. از نظر فردی به حیات روحی و روانی و کسب فضائل اخلاقی و تقویت بنیه‌ی جسمی و روحی بپردازنند و به عبارت دیگر خودسازی را سرلوحه کار خود قرار دهند و از نظر اجتماعی، مراقب حال دیگران بوده، و علاوه بر اصلاح خود در اصلاح دیگران نیز کوشانند؛ چرا که آن نهضت جهانی و برنامه عظیم که همه برنامه‌های آن مانند امنیت، عدالت و ... در حد کمال است، یک برنامه فردی نیست بلکه جمعی و همگانی است. از این رو برای تحقق چنین انقلابی، اشخاصی بزرگ، مصمم، شکست ناپذیر و پاک و دارای بینش عمیق و گرایش‌های متعالی لازم است. بنابراین انتظار یک مصلح جهانی، به معنای آماده باش کامل فکری و اخلاقی، مادی و معنوی در تمام ابعاد آن برای گسترش عدل و امنیت و اصلاح همه جهان است. بدین جهت در روایات ما برای منتظران واقعی

او صافی نظیر، یقین، ایمان، معرفت و شناخت، تقوا، خودسازی و دگرسازی و... گفته شده است. و منتظران را به سوی کسب آن صفات تشویق کرده اند.

هم چنین مواردی مانند: ورع، حسن خلق، امر به معروف و نهی از منکر، عمل به آداب و تعالیم دینی و... را به عنوان وظایف منتظران برشمرده و امر به عمل کردن به آنها نموده اند.

انسان هایی که حقیقتاً در انتظار دولت حق و ظهر حکومت عدل هستند، خود نیز باید نمونه ای از عدل و عدالت طلبی باشند و روابط میان خویش را سرشار از عدل و احسان کنند، فرضه امر به معروف و نهی از منکر را جانی تازه بخشنده و سدّی محکم مقابل انحرافات فکری و اخلاقی ایجاد کنند، همچنین آموزه انتظار امید به آینده و مثبت اندیشه را به جامعه تزریق می کند، آنان که همواره مأیوس از آینده خود هستند، هیچ گامی در جهت بهبود جامعه و سعادت خویش بر نمی دارند اما یک انسان آرمان گرا در برابر حوادث و کج روی ها و فشار ها سر فرود نمی آورد و به اصلاح و بهسازی خویشتن و جامعه می پردازد و هرگونه سستی و بی میلی و ایستایی را در خود ریشه کن می کند.

به هر جهت روشن و واضح است که اگر به درستی مفهوم انتظار درک شود و به آن عمل شود، آثار فراوانی از آن به دست می آید که قناعت، تعهد، روحیه فساد ستیزی، سازش با هم نوعان، خوش بینی و معنویت، تنها بخشی از برکات و ثمرات آن است.

در رابطه با مهدویت و آموزه انتظار، تحقیقات متعددی صورت گرفته، که در بین آنها تعدادی به کارکردهای اجتماعی انتظار پرداخته اند؛ از جمله مقاله ای با عنوان کارکرد آموزه انتظار در کنترل اجتماعی، نوشه محمد صادق ربانی، که صرفاً به کارکرد امر به معروف و نهی از منکر آموزه انتظار در عرصه اجتماع اشاره نموده است.

پایان نامه ای تحت عنوان نقش آموزه مهدویت در تحولات سیاسی، اجتماعی ایران معاصر، نوشته فاطمه امانی توانی، یافت شد که بر مبنای فکری شهید صدر، شهید مطهری و امام خمینی، نگارش شده و تفاوت ماهوی با تحقیق حاضر دارد. ولی بر اساس جستجوهای انجام شده، هیچ تحقیقی با عنوان و رویکرد مد نظر در این نوشتار یافت نشد.

تعريف لغوی انتظار

واژه انتظار و مشتقات آن در منابع لغوی، به معنای چشم دوختن، با تأمل نگاه کردن،^۱ نظاره گر بودن،
توقع امری را داشتن و مراقب بودن^۲ آمده است. انتظار به معنای مترصد بودن وقوع یک امر و یا
دست یابی به
یک خواسته قلبی است.^۳

تعريف اصطلاحی انتظار

در کتاب مکیال المکارم، در تعریف انتظار، چنین آمده است:
انتظار حالتی است روحی و نفسانی که موجب آمادگی برای آنچه انتظارش را می کشند می شود و
ضد آن یأس و نالمیدی است، پس هرچه انتظار شدیدتر باشد آمادگی نیز بیشتر خواهد بود.^۴

ضرورت انتظار

عقیده به ظهور مصلح و آمادگی برای یک انقلاب جهانی، آنقدر حیاتی و لازم بوده است که پیشوایان
دینی، انتظار را استراتژی مهم این برھه‌ی تاریخی دانسته و حکم و دستور به آن در دوران غیبت
داده اند.

«إن القائم منا هو المهدى الذى يجب أن ينتظر فى غيبته و يطاع فى ظهور»^۵

انتظار ظهور قیام کننده ای از اهل بیت حتی واجب معرفی شده، به طوری که با نداشتن این حالت،
نقصانی در شخص پیدا می شود.

اهمیت و ضرورت انتظار را می توان از زوایای مختلف بررسی کرد:

^۱. «النظر الانتظار: تأمل الشيء بالعين». (جوهری، الصحاح، ج ۲، ص ۸۳۰)

^۲. «يقال: نظرته و انتظرته إذا ارتقت حضوره». (زبیدی، تاج العروس، ج ۷، ص ۵۳۹)

^۳. دهخدا، لغت نامه، ذیل کلمه «انتظار»؛ معین، فرهنگ فارسی، «كلمه انتظار».

^۴. و هو كيفية نفسانية يبعث منها التّهيوه لما تنتظره و ضده اليأس فكـلما كان الانتظار اشدـ كان التّهيوه أكـدـ... (مکیال المکارم، ج ۲، ص ۱۵۲، باب ۸).

^۵. شیخ صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص ۳۷۷، باب ۳۶.

۱- انتظار، زمینه ساز ظهور

انتظار یک دوره‌ی آماده سازی و زمینه سازی است و هر انقلاب و حرکتی که این دوره را پشت سر نگذاشته باشد ابتر و ناقص و بی‌ثمر خواهد بود.

این خاصیت انتظار است که تورا وادار می‌کند تا کمبودها را حدس بزنی و برای تأمینش بکوشی و این خاصیت انتظار است که تورا به آمادگی و حضوری می‌رساند که مانع‌ها را بشناسی و برای رفعشان برنامه بربیزی.

۲- انتظار، مانع ناامیدی

پس از رحلت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) و شهادت امیرالمؤمنین علیه السلام و سیدالشهداء (علیه السلام) تا به امروز، ریشه تمام حرکت‌ها و نهضت‌های شیعی علیه باطل و استثمار‌گران، همین فلسفه‌ی اجتماعی انتظار و عقیده به ادامه‌ی مبارزه تا پیروزی حق بوده است. از مهمترین رازهای نهفته‌ی بقای تشیع همین روح انتظاری است که کالبد هر شیعه را آکنده ساخته و پیوسته او را به تلاش و کوشش و جنبش و مانع از نومیدی و بیتابی و افسردگی و درماندگی او می‌گردد.

«جیمز دار مستتر»؛ شرق‌شناس معروف فرانسوی در این باره می‌گوید: در حله که نزدیک بغداد است همه روزه پس از نماز عصر، صد نفر سوار با شمشیر برنه می‌رفتند و از حاکم شهر، اسبی با زین و برگ می‌ستاندند و فریاد می‌زدند که تورا به خدای صاحب الزمان! تورا به خدا بیرون بیا. وی در جایی می‌گوید: قومی را که با چنین احساسات پرورش یافته است، می‌توان کشتار کرد، اما مطیع نمی‌توان ساخت.^۱

۳- انتظار مانع تسلط دشمنان

^۱. دارمستتر، مهدی از صدر اسلام تا قرن ۱۳ هجری، ترجمه محسن جهان سوز، صص ۳۸، ۳۹، ۷۹.

صالح در زندگی هستند، را وعده داده تا جانشین وی در زمین باشند.^۱ بر طبق روایات، این آیه بر ظهور امام مهدی (عجل الله تعالى فرجه الشریف) تطبیق داده شده است.^۲ یعنی منتظران و یاران حضرت سبک زندگی شان باید به گونه ای باشد که از حیث باور و بینش، در درجه بالایی از ایمان قرار داشته باشند و از جهت رفتار، انجام عمل صالح را مد نظرشان قرار دهند و به آن اقدام کنند و این دو در حقیقت بن مایه های اصلی رفتار منتظرانه را تشکیل می دهند. شاید حکمت آن به جهت نقشی که منتظران باید در فرآیند تحقق ظهور ایفا نمایند، باشد. زیرا تحقق حکومت جهانی، هرگز بدون ایمان مستحکم که هرگونه ضعف و زبونی و ناتوانی را دور بسازد و بدون اعمال صالحی که راه را برای اصلاح جهان بگشاید، امکان پذیر نخواهد بود؛ و آن ها که در انتظار چنین برنامه ای هستند هم باید سطح بینش، باور و ایمان خود را بالا ببرند و هم در رفتار فردی و اجتماعی به گونه ای باشند که برای انجام عمل صالح تلاش کنند و در اصلاح اعمال خویش بکوشند. تنها این چنین الگویی از رفتار منتظرانه است که می تواند در فرآیند ظهور نقش داشته باشد و نوید شرکت در حکومت جهانی امام را به فرد بدهد، نه آن ها که رفتارشان ظالمانه است و با ایمان و عمل صالح بیگانه اند، و نه افراد ترسو و زبونی که بر اثر ضعف ایمان از همه چیز می ترسند، و نه افراد سست و بی حالی که دست روی دست گذارده و در برابر مفاسد محیط و جامعه شان سکوت اختیار می کنند و کمترین تلاش و حرکتی به سمت فراهم آوردن زمینه های ظهور نمی کنند.

نتیجه گیری

از تحقیق حاضر نتایج زیر حاصل می شود:

^۱. نور(۲۴)، آیه ۵۵.

^۲. مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱۴، ص ۵۳۱.

آموزه انتظار نقش بسزایی در جهت دهی به زندگی افراد در عرصه اجتماعی ایفا می کند، انتظار مطلوب افراد را از غرب زدگی، خمودگی و سستی، مفاسد اخلاقی و اجتماعی، اضطراب، ترس و نگرانی از آینده ای مبهم و همچنین از سبک زندگی ای که در آن عواطف انسانی کم فروغ شده و پایه های ایمان در آن سست و متزلزل شده است می رهاند و به سمت قناعت، تعهد در برابر خانواده و اجتماع، اصلاح و زدودن چهره فساد از جامعه سوق می دهد؛ آموزه انتظار به افراد می آموزد که برای زمینه سازی ظهور منجی لازم است مدارا، سازش، حسن خلق و شکیبایی در زندگی را اصل قرار دهند؛ انتظار سازنده، اعتقاد مستحکم می طلبد، منتظر در دوران انتظار باید به تهذیب نفس و خودسازی بپردازد و خود را برای انقلاب جهانی موعود و آرمان هایش از تمام جهات مهیا کند؛ انتظار صحیح افراد را به سمت پویایی، نشاط و رفتار مبتنی بر امید، فرا می خواند و آن ها را به آینده ای روشن و مملو از عدالت و عده می دهد.

فهرست منابع

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

منابع فارسی

۱. آذربایجانی، مسعود، «آثار دین داری از دیدگاه ویلیام جیمز»، دو فصلنامه مطالعات

اسلام و روان شناسی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۶ هـ، شماره ۱.

۲. باقی، عماد الدین، در شناخت حزب قاعده‌ی زمان، قم، نشر دانش اسلامی، چاپ سوم،

۱۳۶۳ هـ.

۳. حیدری نیک، مجید، «نگاهی دوباره به انتظار(۱)»، انتظار موعود، ۱۳۸۰ هـ، شماره ۱.
۴. دارمستر، ژام، مهدی از صدر اسلام تا قرن ۱۳ هجری، ترجمه: محسن جهان سوز،
۵. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، تهران، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۷۷ هـ.
۶. دیماتئو، ام. رابین، روان‌شناسی سلامت، ترجمه سید مهدی موسوی اصل و دیگران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، ۱۳۹۸ هـ.
۷. ربانی، محمد صادق، «کارکرد آموزه انتظار در کنترل اجتماعی»، انتظار موعود، ۱۳۸۷ هـ، شماره ۲۵ و ۲۶.
۸. صمدی، قنبر علی، «آموزه انتظار در زمینه سازی ظهور»، مشرق موعود، ۱۳۸۸ هـ، شماره ۱۱.
۹. عبداللهی، محمد اسماعیل، سبک زندگی دینی؛ تحلیل عوامل اسراف، مبلغان، ۱۳۹۲ هـ، شماره ۱۷۲.
۱۰. عمیدی، ثامر هاشم، در انتظار قفنوس، ترجمه: مهدی علیزاده، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)، چاپ هشتم، ۱۳۸۹ هـ.
۱۱. قربانی، زین العابدین، علل پیشرفت اسلام و انحطاط مسلمین، تهران : دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۴.
۱۲. کرمی، فیروزه، «نقش انتظار و اندیشه مهدویت در اخلاق شهروندی»، مشرق موعود، ۱۳۹۸ هـ، شماره ۵۲.
۱۳. کریمی، محمود، «نقش انتظار در تحقیق کنش‌های اجتماعی»، مطالعات مهدوی، ۱۳۹۸ هـ، شماره ۴۵.

۱۴. _____، «نقش انتظار در تحقق ارزش‌های امنیت اجتماعی»، مطالعات

مهدوی، ۱۳۹۸ هـ، شماره ۴۴.

۱۵. مجتبی سیستانی، مرتضی، انتظار، قم، نشر الماس، چاپ اول، ۱۳۸۶ هـ.

۱۶. محمدی، مهدی و دیگران، «ادراک فساد و احساس عدالت اجتماعی»، مسائل

اجتماعی ایران، ۱۳۹۵ هـ، شماره ۱.

۱۷. مطهری، مرتضی، قیام و انقلاب مهدی(ع)، تهران، انتشارات صدرا، چاپ پنجاه و دوم،

۱۳۹۵ هـ.

۱۸. معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران، انتشارات زرین، چاپ سوم، ۱۳۸۶ هـ.

۱۹. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ ششم، ۱۳۶۸ هـ.

۲۰. میر تبار، محمد، آسیب شناسی جامعه منظر، قم، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی

موعد(عج)، چاپ اول ۱۳۹۰ هـ.

۲۱. نظری شاری، عبدالله، «نقش انتظار در بهداشت روانی»، بлаг، ۱۳۹۲ هـ، شماره

.۴۴ و ۴۵

۲۲. هافمن، کارل و دیگران، روان‌شناسی عمومی، ترجمه: هادی بحیرایی و دیگران، تهران،

نشر ارسباران، چاپ اول، ۱۳۷۹ هـ. ظ

منابع عربی

۲۳. ابن بابویه، محمد بن علی، متن و ترجمه کمال الدین و تمام النعمه جلد ۲، ترجمه:

منصور پهلوان، قم، مسجد مقدس جمکران، چاپ پنجم، ۱۳۸۶ هـ.

۲۴. ابن شجری، هبة الله بن علی، امالی جلد ۲، بیروت، عالم الکتب، ۱۴۷۹ هـ.

۲۵. آصفی، محمد مهدی، الانتظار الموجه، قم، مجمع جهانی اهل بیت، ۱۳۸۵ هـ.

٢٦. جوهرى، اسماعيل بن حماد، الصحاح: تاج اللغة و صحاح العربية، تحقيق: احمد عبدالغفور عطار، بيروت، دار العلم الملايين، چاپ چهارم، ١٤٠٧ هـ-ق.
٢٧. حرانى، حسن بن على بن شعبه، تحف العقول، قم، دار الحديث، ١٤٠٤ هـ-ق.
٢٨. حراعمى، محمدبن حسن، وسائل الشيعه، قم: مؤسسه آل البيت عليه السلام، چاپ اول، ١٤٠٩ هـ، ق.
٢٩. حسينى زبیدى، محمد بن عبدالرازاق، تاج العروس من جواهر القاموس، تحقيق: على شيرى، بيروت، دار الفكر للطباعة والنشر والتوزيع، ١٤١٤ هـ-ق.
٣٠. كراجکى، محمد بن على، نعمه، عبدالله، کنزالفوائد، قم، مجمع ذخائر اسلامی، چاپ اول، ١٣٨٣ هـ-ش.
٣١. كلينى، محمد بن يعقوب، اصول الكافى، بيروت، دار التعارف للمطبوعات، ١٤١١ هـ-ق.
٣٢. مجلسى، محمد باقر، بحارالانتوار، بيروت، دار الاحياء التراث العربى، چاپ سوم، ١٤٠٣ هـ-ق.
٣٣. موسوى اصفهانى، محمد تقى، مکیال المکارم فی فوائد الدعاء للقائم، ترجمة: مهدى حائري قزوينى، قم، مسجد مقدس جمکران، چاپ پنجم، ١٣٨٥ هـ-ش.
٣٤. نراقى، احمد، عوائد الايام من مهمات ادله الاحکام، تحقيق: مرکز گفتگوها و تحقیقات اسلامی وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی، قم، چاپ اول، ١٣٧٥ هـ-ش.